

Regulacje prawne w Polsce dotyczące gatunków obcych występujących w lasach

Ewa Pisarczyk

Zgodnie z Programem prac Komisji Europejskiej w 2012 r. zostanie przedstawiony projekt nowego instrumentu ustawodawczego w celu stworzenia kompleksowych ram prawnych dla UE w zakresie postępowania z inwazyjnymi gatunkami obcymi. Projekt tworzony jest przez Komisję Europejską m.in. na podstawie wyników ekspertyz, konsultacji społecznych i rekomendacji grupy roboczej złożonej z przedstawicieli państw członkowskich, instytucji naukowych oraz organizacji pozarządowych. Komisja rozważa umieszczenie następujących elementów w projekcie aktu prawnego: a) zapobieganie rozprzestrzenianiu się gatunków inwazyjnych, w tym zarządzanie ich drogami rozprzestrzeniania się; b) system wczesnego wykrywania gatunków inwazyjnych i ostrzegania krajów sąsiednich oraz działania interwencyjne, w tym kontrola wielkości populacji lub usuwanie; c) monitoring i inspekcje; d) przywrócenie środowiska do poprzedniego stanu, na ile to możliwe. Przewiduje się, że akt prawny będzie zawierał listę obcych gatunków inwazyjnych o znaczeniu dla UE, które zostaną do niej zakwalifikowane na podstawie tzw. analizy ryzyka. W stosunku do tych gatunków mogą zostać wprowadzone zakazy np. zakaz obrotu handlowego, z wyłączeniem rynku wewnętrznego UE, nakaz usunięcia lub kontroli, jeżeli całkowite usunięcie nie jest możliwe.

Należy zaznaczyć, że obecnie prawo UE już wymaga podjęcia pewnych środków wobec inwazyjnych gatunków obcych w celu ochrony różnorodności biologicznej. Między innymi dyrektywa siedliskowa¹ (art. 22 pkt 2) zobowiązuje państwa członkowskie do zapewnienia, że: *celowe wprowadzenie do stanu dzikiego dowolnego gatunku, który nie jest rodzimy na ich terytorium, było uregulowane w taki sposób, by nie zaszkodzić siedliskom przyrodniczym w obrębie ich naturalnego zasięgu lub dzikiej rodzimej faunie i florze oraz, jeśli uznają to za konieczne, wprowadzają zakaz takiego wprowadzenia.* Analogiczny wymóg wprowadza dyrektywa ptasia² (art. 11).

Komisja obok działań mających na celu wprowadzenie nowego instrumentu prawnego, planuje również wzmocnienie systemu UE dot. zdrowia roślin i zwierząt poprzez integrację kwestii różnorodności biologicznej do tych systemów w ramach ich reformy w 2012 r. Niektóre z gatunków zagrażających przyrodzie są jednocześnie szkodliwe dla upraw rolniczych czy leśnych np. nicień - węgorek sosnowiec (*Bursaphelenchus xylophilus*), który stanowi zagrożenie m.in. dla jodły, świerka i modrzewia.

Wyżej wymienione działania Komisji są uwzględnione w *Strategii UE na rzecz ochrony różnorodności biologicznej na okres do 2020 r.* i zostały zaakceptowane przez państwa członkowskie w Konkluzjach Rady UE z dnia 21 czerwca 2011 r. oraz z dnia 19 grudnia 2012 r.

Inicjatywa Komisji wpisuje się w działania podejmowane na poziomie krajowym. Prawodawstwo krajowe zawiera w *ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody* (Dz. U. z 2009 r. Nr 151, poz. 1220, z późn. zm.) regulacje dot. gatunków obcych,

¹ Dyrektywa 92/43/EWG z 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory

² Dyrektywa 2009/147/EC z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa

uszczegółowione *rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 9 września 2011 r. w sprawie roślin i zwierząt gatunków obcych, które w przypadku uwolnienia do środowiska przyrodniczego mogą zagrozić gatunkom rodzimym lub siedliskom przyrodniczym* (Dz. U. Nr 210, poz. 1260).

Ustawa o ochronie przyrody w art. 120 wprowadza zakazy: sprowadzania do kraju, przetrzymywania, prowadzenia hodowli, rozmnażania i sprzedaży na terenie kraju gatunków obcych, określonych w powyższym rozporządzeniu Ministra Środowiska (np. jeleń sika, szop praczy, bożodrzew gruczołowaty, rdestowiec japoński). Czynności te mogą być wykonane tylko w przypadku uzyskania zezwolenia Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska.

Ponadto zgodnie z ww. przepisem, zabronione jest wprowadzanie do środowiska przyrodniczego oraz przemieszczanie w tym środowisku roślin, zwierząt lub grzybów gatunków obcych. Dotyczy to zarówno wprowadzania do środowiska gatunków niewystępujących naturalnie na terenie Polski, jak również gatunków rodzimych wprowadzanych poza ich zasięg naturalnego występowania. Wynika to z definicji „gatunku obcego” zawartej w ustawie o ochronie przyrody (art. 5 pkt 1c), która odnosi się również do gatunków rodzimych występujących poza swoim zasięgiem.

Przepisy w tym zakresie nie stosuje się do gatunków ryb, na których wprowadzanie jest wymagane zezwolenie ministra właściwego do spraw rolnictwa, wydawane na podstawie art. 3 ustawy z dnia 18 kwietnia 1985 r. o rybnictwie śródlądowym.

Natomiast w odniesieniu do roślin gatunków obcych, zakaz ich wprowadzania do środowiska przyrodniczego oraz przemieszczania w tym środowisku (z wyjątkiem gatunków określonych w ww. rozporządzeniu Ministra Środowiska) nie stosuje się:

1) przy zakładaniu i utrzymywaniu terenów zieleni oraz zakładaniu i utrzymywaniu zadrzewień poza lasami i obszarami objętymi formami ochrony przyrody;

2) wykorzystywanych w ramach racjonalnej gospodarki leśnej i rolnej.

Powyższe odstępstwo od zakazu dot. racjonalnej gospodarki rolnej i leśnej jest stosunkowo szerokie, a jednocześnie wdraża zapisy dyrektywy siedliskowej, w związku z czym należy przyjąć zasadę przezorności (art. 19 ust. 2 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej), która nakazuje, aby wszelkie prawdopodobieństwo wystąpienia negatywnych skutków traktować jako pewność ich wystąpienia.

Pojęcie racjonalnej gospodarki leśnej użyte jest w ustawie z dnia 28 września 1991 r. o lasach (Dz. U. z 2005 r., Nr 45, poz. 435, z późn. zm.). Pojęcie to rozwinięte zostało w art. 13 ust. 1 pkt 5 tej ustawy w odniesieniu do „racjonalnego użytkowania lasu”. Przepis ten stanowi, że właściciele lasów są obowiązani do trwałego utrzymywania lasów i zapewnienia ciągłości ich użytkowania, a w szczególności do racjonalnego użytkowania lasu w sposób trwale zapewniający optymalną realizację wszystkich jego funkcji, tj. zarówno produkcyjnych jak i pozaprodukcyjnych. W związku z czym należy uznać, że za racjonalną gospodarkę leśną należy uznać tą gospodarkę, która uwzględnia wymogi ochrony rodzimej przyrody. Wymogiem tym będzie dostosowanie składu gatunkowego uprawy leśnej do warunków siedliskowych, różnicowania genetycznego gatunku oraz jego naturalnego zasięgu, dążąc do przywrócenia naturalnej roślinności danego terenu. Wobec czego nie należy wprowadzać do drzewostanów gatunków obcych, a istniejące gatunki obce w lasach powinny być stopniowo usuwane.

Lista gatunków obcych (16 gatunków roślin oraz 36 gatunków zwierząt), które w przypadku uwolnienia do środowiska przyrodniczego powodują lub mogą powodować

zagrożenie dla rodzimych gatunków lub siedlisk przyrodniczych określona w ww. rozporządzeniu Ministra Środowiska ws. gatunków obcych uwzględnia:

- gatunki, które są hodowane lub uprawiane w Polsce w chwili obecnej lub istnieje bardzo duże prawdopodobieństwo hodowli lub uprawy w przyszłości, co może generować niebezpieczeństwo celowego bądź przypadkowego uwolnienia okazów do środowiska przyrodniczego;
- gatunki, w stosunku do których wprowadzenie ograniczeń może przyczynić się do zahamowania rozprzestrzeniania na terenie kraju lub z krajów sąsiednich.

Przepisy określające sposób postępowania z inwazyjnymi gatunkami obcymi znajdują się również w innych aktach prawnych. Ustawa - Prawo łowieckie umożliwia redukcję zwierząt gatunków obcych w ramach polowań. Gatunki te wymienione zostały w *rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 11 marca 2005 r. w sprawie ustalenia listy gatunków zwierząt łownych*, są to: jeleń sika, daniel, muflon, jenot, norka amerykańska, szop pracz, piżmak, dziki królik i bażant. Wszystkie te gatunki podlegają zakazowi wprowadzania do środowiska przyrodniczego, a dwa z nich: jeleń sika i szop pracz, wymienione są w rozporządzeniu Ministra Środowiska z dnia 9 września 2011 r. ws. gatunków obcych, w związku z czym podlegają pozostałym zakazom odnoszącym się m.in. do ich rozmnażania i obrotu handlowego.

Ponadto *ustawa z dnia 7 czerwca 2001 r. o leśnym materiale rozmnożeniowym* reguluje obrót leśnym materiałem rozmnożeniowym przeznaczonym zarówno do celów leśnych jak i nieleśnych. W grupie drzew nierodzimych objętych tą regulacją znajduje się 27 gatunków i jeden rodzaj - topole, który obejmuje również gatunki obce. Wśród tej grupy są zarówno gatunki egzotyczne niewykazujące charakteru inwazyjnego (np. cedr libański, dąb korkowy, kasztan jadalny), jak również gatunki o charakterze inwazyjnym (np. dąb czerwony, robinia akacjowa) lub stanowiące zagrożenie dla innych gatunków drzew produkcyjnych (modrzew japoński). Natomiast w ustawie tej jak i w aktach wykonawczych brak jest regulacji określających sposób zabezpieczenia obcego materiału rozmnożeniowego, tak aby nie przedostał się w sposób niekontrolowany do środowiska przyrodniczego.

Kolejne informacje w zakresie stosowania w gospodarce leśnej gatunków obcych można odnaleźć w nowych Zasadach Hodowli Lasu, wprowadzonych zarządzeniem Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych nr 53, które obowiązują od 1 stycznia 2012 r. Zgodnie z tym zarządzeniem gatunki obce nie są wymienione w przykładowym składzie gatunkowym odnowień oraz uprawy.

Wytyczne dotyczące stosowania gatunków obcych w gospodarce leśnej, zarówno w lasach będących własnością Lasów Państwowych jak i lasów prywatnych, znajdują się również w Kodeksie dobrych praktyk leśnych, który jest opracowywany w związku z art. 52a ustawy o ochronie przyrody, który to przepis stanowi: „*Gospodarka leśna nie narusza zakazów, o których mowa w art. 52 ust. 1 pkt 1, 3-5 i 11, jeżeli jest prowadzona na podstawie planów, które zostały poddane strategicznej ocenie oddziaływania na środowisko, obejmującej oddziaływanie na dziko występujące populacje gatunków będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty i chronionych gatunków ptaków, oraz ich siedliska, bądź jest prowadzona na podstawie kodeksu dobrych praktyk, których ustalenia zapewniają, że czynności wykonywane zgodnie z nimi nie są szkodliwe dla zachowania gatunku we właściwym stanie ochrony.*” Kodeks będzie określał w sposób szeroki zagadnienia dotyczące gospodarki leśnej, które mogą mieć wpływ na chronione gatunki, w tym zasady wprowadzania drzew gatun-

ków obcych do środowiska leśnego, ponieważ poprzez zmianę warunków siedliskowych ma to pośredni wpływ na gatunki chronione lub bezpośredni poprzez konkurencję.

Zgodnie z *Programem zachowania leśnych zasobów genowych i hodowli selekcyjnej drzew w Lasach Państwowych na lata 2011-2035*, hodowla selekcyjna obejmuje przede wszystkim gatunki rodzime, jak również daglezję zieloną i robinie akacjową. Dla gatunków obcych działania te powinny podlegać jednak szczególnej ostrożności, m.in. nie należy wprowadzać plantacji, jeżeli dany gatunek wykazuje charakter inwazyjny, plantacje powinny podlegać monitoringowi, środkom zapobiegającym wnikaniu tych gatunków do środowiska przyrodniczego oraz powinien być przewidziany sposób postępowania w przypadku gdy nie będzie możliwa kontrola populacji gatunku. Kierując się wyżej ww. zasadą przezorności, plantacje te nie powinny być prowadzone dla robinii akacjowej oraz dębu czerwonego.

Abstract. Regulations in Poland on alien species found in the forests. According to the work program of the European Commission in 2012, there will be presented a new legislative instrument in order to create a comprehensive legal framework for the EU in the management of invasive alien species. The Commission, next to the steps to introduce a new legal instrument, is also planning to strengthen the EU on plant and animal health through the integration of biodiversity into these systems in 2012. The Commission's initiative is a part of the actions taken at the national level, among others, national legislation includes the Law of 16 April 2004 on nature conservation regulations for non-native species, more detailed regulation of the Minister of Environment dated 9 September 2011, on the plants and animals of alien species, which, if released to the environment may endanger native species or natural habitats. The Nature Conservation Act regulates, among others introduction to the natural environment and importing foreign species into the country, keeping, breeding, reproduction and sale in the country of selected alien species, i.e. species which, if released to the environment can threaten native species or natural habitats.

Keywords: European Commission regulations, Poland, alien species

Ewa Pisarczyk

Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska
Departament Ochrony Przyrody, Warszawa
ewa.pisarczyk@gdos.gov.pl